

KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Konferencia, Tisztelt Kollégák!

A Szegedi Tudományegyetem nevében tisztelettel köszöntöm a konferencia valamennyi résztvevőjét, az előadókat, akik közül számosan egyetemi munkatársaim, s a téma iránt érdeklődőket. Nagy öröm számomra, hogy 2014-ben, az I. világháború kitörésének századik évfordulóján ez a konferencia, – amely főleg történeti, vallástörténeti jellegű, de egyéb tudományterületeket is érint – létrejött és szervezése sikeres volt. A programfüzetbe beletekintve láthatjuk, hogy milyen sokféle és érdekes előadás vár ránk. S nem is akárhol. Ritka az a hely Szegeden, ahol a történelem levegőjét ennyire közről érezhetjük, hiszen a Nagy Víz mindent, vagy majdnem mindent elpusztított, ezért még inkább felemelő volt, hogy Habsburg György nagykövet úr, ha rövid időre is, de velünk van. Az ő jelenléte valóban familiáris kapocs a városháza díszterme falán képen látható császár és felesége, valamint a jelen között. A szakmai eredményeken túlmenően e meghívásért is gratulálok a szervezőknek és külön örülök, elismerés ez az Egyetem és az egész város számomra.

A Szegedi Tudományegyetemnek – most ezt a nevet viseli – és elődeinek a történelem során több neve volt. Mint tudják, 1581-ben, Kolozsváron Báthory István fejedelem rendeletet adott ki egyetem alapítására, s ezt az intézményt tekintjük a legrégebbi elődünknek. A teológiai és bölcsészeti karral megalakult *főlegyetemet* a történelem viharai elsodorták, majd többször újraalapították, de néhány év után mindig meg is szűnt, mígnem 1872-ben Ferenc József hathatós támogatásával *örökidőkre megalapított*. A négykarú, modern egyetem sok szállal kötődött a Habsburg családhoz. Az intézmény 1881-ben a császár nevét vette fel *Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem*, ahol az akkor Európában szokásos, középkorig visszanyúló hagyománnyal szemben nem teológiai, hanem matematikai és természettudományi lett a negyedik fakultás. Ebben szerepet játszott a császár toleranciája, s az, hogy a súlyos belső vallási ellentétektől terhelt kincses városban nem látszott indokoltnak egy vallási (katolikus?, református?, unitárius?) kérdésekkel foglalkozó kar létrehozása világi intézmény keretein belül. Ez volt akkor a legbölcsebb megoldás, amely az általános fejlődés útját is jelentette. Az uralkodó

vallással kapcsolatos állásfoglalásai, türelme ezen a konferencián is előkerülő probléma, méghozzá több vallás és szempont alapján.

Az 1921-ben Szegedre átkerült egyetemen így kezdettől fogva hagyomány a reáliák kiemelkedő jelentősége és, tegyük hozzá, nemzetközi sikere. Szent-Györgyi Albert nevének, illetve a Szegedi Biológiai Kutató- vagy a Lézerközpont (ELI) említése önmagában elegendő.

A szaktudomány mind a mai napig adós annak a kérdésnek a megválaszolásával, hogy miért esett szét a monarchia, amelyet az idős császár mintegy atyaként „minden oldalról átölelve” tartott. Természetesen nem tudunk a kérdésre kielégítő választ adni, talán ez a konferencia is hozzájárul azonban ahhoz, hogy egyszer megismerjük az igazi okokat, mert a józanész nem mindig ad kellő magyarázatot. Az egymásból logikai vasszigorral következő tények elősorolása helyett a spekuláció, a filozófiai megközelítés marad. E vonatkozásban szeretnék hivatkozni Edmund Husserl 1935-ös bécsi előadásra. A fenomenológus itt ugyan elsősorban (nem véletlenül) az európai eszméről beszélt, a hozzá tartozó filozófiai szellemről és a racionalizmusról, azonban azt is megállapította, hogy *télosza*, mint cél nem tudott megvalósulni, mert összetevő elemeinek különálló céljai széthúzták, majd szétzúzták ezt a világot. A centrifugális nemzeti érdekek, erősebben voltak, mint a „befelé húzó”, amelyek mögött igazán racionális érvek álltak.

Európában, szorosabban az Osztrák-Magyar Monarchiában (amelyet a maga keretei között egyfajta proto-Európai Uniónak is tekinthetünk) a népek között nem alakult ki az ugyanahhoz a közösséghez való tartozás tudata, s ennek axiomaként elfogadott szükségszerűsége. Vagyis az uralkodó család minden igyekezete ellenére (ilyen volt az *Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* c. sokkötetes vállalkozás és királyhűség is) nem sikerült egy közös célt meghatározni, mert ezzel szemben feszülő érdekek, részcélok ezt megakadályozták. Természetes fejlődés eredményeképpen nem alakult ki hatékony és elfogadott szupranacionális állam. A felbomlásért az értelmiség is sokat tett. Írók, filozófusok, gondolkodók, nemhogy nem küzdöttek az egyben maradásért, inkább segítették a nemzeti államokra való osztódás. Érdekes, hogy pontosan azon siratták el leghamarabb és a legnagyobb hangerővel az Osztrák-Magyar Monarchiát, akik a legtöbbet tették ellene. Pedig Mitteleuropa ideális polgára az emberiség történetének egyedi és megismételhetetlen alakja, a *humanitas* fontos

eleme. A bécsi opera és operett, Kafka, Krúdy, Hašek, Rilke vagy Italo Svevo „világa” sajátos és megismételhetetlen gazdagodást hozott. A nyelv és valóság konfliktusáról, illetve „megbékéléséről”, a nyelv határaitól kevesen szóltak olyan hitelesen és mélyen, mint a bécsi Wittgenstein vagy a goriziai Michelstaedter. A pszichiátria területén ugyanez elmondható Freudról. A Monarchia alkotói tíz különböző nyelven szólaltak meg, a bennük lévő közös, amelyet mindannyian érzünk, nem tudatosult programmá, nem öltötte fel a szabályozott ismétlődés alakját vagy a hozzá való igazodás nélkülözhetetlen igényét. Újbóli létrehozása nem vált *cél*lá.

A velünk szemben álló császár alakja szimbolikussá vált. A monarchia népei számára ő volt a régi iskolából származó európai uralkodó, az utolsó monarcha, aki tevékenysége során nem nélkülözte a patetikus elemeket, külsőségeket sem. Az Osztrák-Magyar Monarchia területe személyéhez is kapcsolódóan „apaföld” (Vaterland) volt, pátria (a *pater* szóból), pátriárkával az élén.

Mitteleuropában nem a királyhoz való *hűség*, hanem az egyben maradáshoz szükséges *hősiesség* hiányzott. Végezetül egy pontos definíció a szegedi egyetem még Ferenc József ideje alatt született professzorától, Vajda György Mihálytól. „A közép-európai monarchia eltűnt, egykori lakói megőriztek valamit örökségéből, mert a monarchia nem csak államot jelentett, hanem mentalitást, életmódot, politikai és kulturális közösséget, szellemi rokonságot, amit nem lehet többé helyreállítani, nem lehet megismételni, de teljesen szétrombolni, vagy megsemmisíteni sem lehet.” Mint ezt konferenciánk is bizonyítja.

A konferencia aktája hét nagy fejezet köré szervezi királyhűség problematikáját. A több mint harminc tanulmányból egységes szerkesztői elvek alapján összeálló kötet a szűkebb értelemben vett történeti (háború), ideológiai kérdések (nemzet) tárgyalásán túlmenően részletesen foglalkozik a különféle vallások (katolikus, evangélikus, zsidó) sajátos szempontrendszerével és az alapkérdéshez való viszonyulásával, a királynő szerepével és személyiségének felmutatásával, illetve morális fogalmak (béke, lojalitás) tartalmával és jelentőségével.

Szeged, 2014. november 4.

Pál József